

Смайлова Г.Ю.

Қорақалпоғистон Республикаси
халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва
уларнинг малакасини ошириш институти
«Амалий фанлар ва мактабдан ташқари таълим»
кафедраси катта ўқитувчиси
Нукус шаҳари

Смайлова Г.Ю.

Старший преподаватель
Института переподготовки и повышения квалификации
работников народного образования
Республики Каракалпакстан, г.Нукус

**СУЎРЕТЛЕЎ ӨНЕРИ САБАҚЛАРЫНДА ОҚЫЎШЫЛАРДЫ КАСИП
ӨНЕРГЕ БАҒДАРЛАЎ
ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ОРИЕНТАЦИЯ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ
ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА
PROFESSIONAL ORIENTATION OF LEARNERS IN ART LESSONS**

Аннотация. Санъатни бадиий идрок этиш, ижодий қобилиятларини ривожлантириш, уларни ҳар хил методлар орқали бадиий таъминлаш ва касб хунарга йўналтириш.

Таянч сўзлар: касб хунари, тарбия, тасвирий санъат, дарс.

Аннотация. Развивать художественный вкус, творческую деятельность школьников, вооружив их знаниями о приёмах художественной техники и направив их в профессиональную деятельность.

Ключевые слова: профориентация, воспитание, изобразительное искусство, урок.

Abstract. To develop artistic taste, creative activity of schoolchildren, to provide schoolchildren with the methods of artistic techniques and direct them into professional activity.

Keywords: Imitative arts, profession, school, education, lesson, subject.

Суўретлеў өнеринен класстан тыс жумысларды шөлкемлестириў улыўма орта билим бериў мектептеринде айрықша орынды ийелейди. Олар көркем өнердиң Суўретлеў өнери, амелий қол өнери, хам, гулалшылық сыяқлы турлери бойынша амелге асырылады.

Дөгerek шынығыўлары тийкарынан оқыўшылардың дөретиўшилик жумыслар алып барыўында методикалық жардем бериў бағдарында алып барылады. Оқыўшылар ушырасыўларда, көргизбелерде, көрик таңлаўларда, ҳар қыйлы кешелерде қатнасады. Бул бағытта оқыўшылардың эстетикалық көркем дөретиўшилик қабилетлери раўажланады. Суўретлеў өнери, амелий қол өнери гулалшылық бойынша шөлкемлестирилетуғын дөгerekлер улыўма орта билим бериў мектеплериниң барлық классларынан қамтып алынады. Олар киши (1-4- класслар) орта (5-7-класс) хам улкен (8-9-класслар) топарларынан шөлкемлестириледи хам олар реңсуўрет, ҳайкелшилик, графика, нағысшылық, мискерлик, кестешилик, ағаш оймакарлығы дөгerekлери есапланады.

Дөгerekлер суўретлеў өнериниң қалеген жанры бойынша алып барылады. Дөгerekлер ҳар бир мектепте суўретлеў өнериниң турлери, топарлар бойынша бир ямаса бир неше болыўы мумкин. Улыўма орта билим бериў мектептеринде дөгerek басшыларының тийкарғы итибары төмендегилерге қаратылады.

- Суўретлеў өнери ямаса амелий қол өнери дөгerekлерине қызығатуғын хам қабилети бар оқыўшылар қабыл етиледи ҳар бир топарда олардың саны 10-15 ден аспаўы керек. Болмаса олар менен алып барылатуғын жумыслардың натийжеси төменлеп кетеди.
- дөгerekке албетте балалардың қызығыўшаңлығы, суўретлеў уқыплылықлары, дөретиўшилик қабилети көрип шығылып белгили ўақыт даўамында сынақтан өткерилип қабыл етиледи.

Дөгerekлер суўретлеў өнери хам қол өнериниң қайсы жанры болыўына қарамастан ол амелий хам теориялық бөлимлерден турады.

Амелий қол өнерине (нағысшылық, ағаш оймақарлиғи, мискерлик, кестешилик) дөгереклерге балалар нағыс улгилеринен көшириў, өз бетинше композиция дузиўлер киреди.

Суўретлеў өнериниң турлери бойынша реңсуўрет (Живопись), хайкелшилик (Скульптура) хам қалемсуўрет (Графика) дөгереклери шынығыўларында композициялар ислеў ушын көбирек ўақыт бериледи. Балалар суўретлеў өнериниң барлық жанрлары (пейзаж, турмыслық, натюрморт, тарийхий, анимал, портрет) бойынша өз бетинше композиция ислеўди. Көркем шығармалардан улгилер көшириў менен шуғылланади. Оқыўшылар адебий шығармаларға иллюстрациялар ислеў менен бирге көркем беზეў жумыслары бойынша да тапсырмаларды орынлайды.

Натураға қарап яғный заттың өзине қарап суўрет салыў шынығыўларында оқыўшылар өзлериниң жаслары ямаса топарларына қарап суўрет салады. Бунда тийкарынан оқыўшыларға натура қойылады, мысалыға: улкен топарлар ушын геометриялық денелерден дузилген натюрморт ямаса уй буйымларынан дузилген натюрморт. Муғаллим постановканы қояды хам оқыўшыларға теориялық тусиниклер берип, амелий жумысты баслаўына рухсат бередиди.

Композиция шынығыўларында оқыўшыларға қызықлы болыўы ушын пейзаж хам турмыслық жанрлардан тыс тарийхий, батал жанрларда «Муканна қозғаланы» сыяқлы темалары бойынша суўрет салыў усыныс етиледи. Дөгерек жумысларын алып барыў. Суўретлеў өнери хам амелий қол өнеринен теориялық билимлер дөгереклердиң турине қарап апиўайы ямаса қурамалы мазмун хам көлемде бериледи.

1. Озбекстан суўретлеў өнери, шет ел суўретлеў өнери хаққында. Бунда дөгерекдеги оқыўшыларға теориялық билимлер тереңирек уйретиледи.
2. Суўретлеў өнери (реңсуўрет, мусиншилик, графика) дөгереклери. Бундай дөгерек жумысларында теориялық билимлер орташа муғдарда алып барылады, көбирек амелий жумыс орынланады.

3. Амелий қол өнери- декоративалық безеу дөгереклери . Бундай дөгереклерде теориялық билимлер қысқаша өтиледі. Бирақ халық амелий қол өнериниң тарыйхы, тийкарлары хам халық өнерментлериниң жумыслары ислететуғын жумыс қураллары хам ускенелери, материаллар менен жумыс ислеу усыллары, халық көркем өнериниң раўажланған орайлары, улке таныу музейлери хам олардағы экспонатлар хаққында кең мағлыұматлар бериуди талап етеди. Оқыўшылардың буйымларының материалы тур туси, өлшемлерин есапқа аладылар. Соған қарап квадрат, ушмуйешлик хам дөңгелек ишине нағыс ислеу жумысларын орынлайды. Бунда тийкарынан дөретиўшилик амелий жумысқа көбирек итибар қаратылады. Суўретлеу өнеринен амелий жумысларға ажыратылған тапсырмалардың ўазыйпасы хам рең таңлау 5-15 минутта, оқыў тапсырмалары 2-5 саат хамде, хар қандай жумыс 1 саатқа шекем болыуы мумкин. Көркем өнер тарыйхына тийисли дөгерек шынығыўларында (теориялық билимде) муғаллим өзбек хам қарақалпақ миллий көркем өнериниң ғарезсизлик жыллардағы раўажланыуы, дуньяға белгили өзбек, қарақалпақ суўретшилери хам өнермент усталары, өзбек суўретлеу өнери хам амелий қол өнери-декоративалық безеу усталарының жоқары дарежеде көркемлеп ислеген жумысларын дуньядағы улкен хам белгили музейлерден орын алғанлықлары хаққында айтып бериулері керек. Суўретлеу өнериниң турлери хам жанрлары хаққында оқыўшыларға айтып берсе, оларға суўретшилериң ислеген шығармаларынан репродукциялар көрсетип берсе, олардың суўретлеу өнерине деген қызығыўшылығы жанеде артады. Мектеплерде суўретлеу өнери хам амелий қол өнеринен өткерилетуғын кешелер оқыўшыларды эстетикалық хам адеп икрамлылық жақтан тарбиялауда улкен тасирин тийгизеди.

Кешениң темасы тийкарынан қызықлы болғаны мақул. Маселен, ол белгили художник ямаса белгили өнермент устаның туўылған куни мунасибети арнап өткерилиуи мумкин. Кеше суўретлеу өнериниң жарқын

жулдызлары болған Камолиддин Бехзод, Леонардо Да Винчи, Рембрад Ван Рейн, Илья Репин, Чингиз Ахмаров сыяқлы художниклер, Уста Шийрин Мурадов, Ж.Изентаев сыяқлы халық амелий өнер усталарының турмысы хам дөретиўшилик жумысларына арналған темалар, кешелер ушын жақсы материал болыўы мумкин.

Кешелердиң өткерилиўи дөгerek ағзаларының касипке бағдарланыўында улкен тасирин тийгизеди хамде кешени өткерийде мектептиң суўретлеў өнери дөгeregиниң ағзалары аҳмийетли ролди атқарады. Буған район, қаладағы белгили художниклер, қатнасыўы мумкин. Соның менен бирге кешени өткерийде мектептиң музыка, адебият, суўретлеў өнери, мийнет муғаллимлери хам дөгerek ағзалары қатнасқаны мақсетке муўапық. Олар кешедe қосықлар, айтыслар, спектакллерден узиндилер, сахнани беzeўши стендлер таярлаўда қатнасадылар. Кешениң темасы менен байланыслы болған көргизбе, көрик таңлаў, викториналар шөлкемлестирилсе мақсетке муўапық болады. Соны есимизден шығармаўымыз керек, кешени өткерийде мектеп басшылары тарепинен оны баҳалаў ушын төрешилер курамы дузиледи. Кешеге қатнасыўы тийис болған барлық оқыўшылар қатнасады хам кешениң сценарийсы хам ис режеси дузилеп өткериледи.

Мектеплерде ең жақсы исленген суўрет, мусин, амелий қол өнери улгилерине тийисли жумыслар ушын көрик таңлаўлар оқыўшылардың дөретиўшилик жумысларында йошлы илхам хам оларда улкен қызығыўшылық оятады. Ең аҳмийетлиси оқыўшылардың дөретиўшилик жумысларының раўажланыўына кең жол ашып береди хам еркин жумыс ислеўине уйретеди. Көрик таңлаўлар тек ғана оқыўшылардың дөретиўшилик жумыслары бойынша өткериледи.

Тийкарынан, баслаўыш (1-4 классларда) өрта (5-7) классларда, улкен (8-9 классларда) топарларға бөлинеди. Көрик таңлаўда белгиленген темалар бул топарлар ушын жасларына сай таңлап алынады.

Көрик таңлаў ушын төмендеги темалар оқыўшыларда улкен қызығыўшылық оятады «Гарезсизлик куни» «Улкемизде Наўрыз», «Озбекстон

гөззал улке», «Озбекстан уатаным мениң», «Басқа планеталарда», «Суў асты дуньясы», «Хасыл байрамы», «Мениң суйген касибим», «Куяшлы Карақалпақстаным» х.т.б. Көрик таңлаў тек ғана мектепте емес, ол район, республика көлеминде өткерилиўи мумкин.

Суўретлеў өнеринде викториналар шөлкемлестириў оқыўшыларды өз бетинше жумыс ислеўге уйретеди. Суўретлеў өнери бойынша саяхатларға шығыў, музейлерге барыў, художниклердин устаханаларына, мусиншилик естеликлерине саяхатқа барыў шөлкемлестириледи. Натийжеде балалар көркем өнер шығармаларының туп нусхалары менен танысадылар. Албетте бундай саяхатлар шөлкемлестириў ушын муғаллим ҳам оқыўшылар үлкен таярлықлар көреди. Алдын ала ис реже дузип алады. Художниклердин устаханаларына саяхатқа барғанда олардың турмысы ҳам дөретиўшилик жумыслары, келешектеги режелери ҳаққында айтып береди. Художниклердин өзлериниң дөреткен жумыслары ҳаққында айтып бергенде ҳам жумысларын көрсеткенде оқыўшылардың суўретлеў өнерине деген қызығыўшылығы жанеде артады.

Режеде саяхаттың қай жерде шөлкемлестирилиўи ҳам оған қашан барыўы, ол жерде нелер көрилиўи кереклиги, ким менен нелер ҳаққында саўбетлесиў кереклиги ҳаққында жазылады. Саяхаттан кейин оқыўшылар муғаллим менен саяхаттан алған тасирлери ҳаққында пикир алысады. Үлкен көлемдеги көргизбелер шөлкемлестиргенде белсене қатнасқан оқыўшылар мектеп басшылары тарепинен руўхый ҳам материаллық жақтан хөшаметленеди.

Демек, қызығыўшылық, қабилет ҳам инта натийжесинде, олар мектепте ийелеген теориялық билимлерин амелият пенен байланыстырыў мақсетинде өзлери таңлаған орта арнаўлы касип өнер колледжлериниң «Художник-безеўши», «Графика» сыяқлы қанигеликлерине оқыўға тапсырып оқыўды даўам еттириў бахтына миясар болады.